

MICHAŁ KOBUSIEWICZ
 “LUDY ŁOWIECKO-ZBIERACKIE
 PÓŁNOCNO-ZACHODNIEJ POLSKI”
 POZNAŃ, 1999

Prof. habil. dr. Michalo Kobusievičiaus monografija skirta medžiotojų, žvejų ir rinkėjų bendruomenėms Šiaurės vakarų Lenkijoje. Darbas apima gana platų laikotarpį (apie 8600 m.) – nuo pirminio apgyvendinimo biolingo laikotarpyje iki žalvario amžiaus pradžios (apytikriai 10 600 – 2000 m. pr. Kr.). Monografiją sudaro 252 p., 13 lent., 21 brėž., 60 pav., 8 žemėlapiai.

Monografijoje aprašyta teritorija yra itin įdomi Lietuvos akmens amžiaus tyrinėtojams, nes ji užima tarpinę padėtį tarp gerai ištyrinėtų Šiaurės vakarų Europos ir Rytų Pabaltijo regionų. Darbas suskirstytas į 7 skyrius. Įvade aptariami teritorijos, kurią nušviečia monografija, geografinės ribos, nustatomi darbo chronologiniai rėmai, iškeliamos problemos ir paaiškinama Lenkijos tyrinėtojų darbuose vartojamų terminų specifiška. Antrasis skyrius skirtas regiono tyrinėjimų šimtametei istorijai ir problematikai. Trečiame skyriuje autorius nubrėžė aprašomo laikotarpio chronologinę periodizaciją. Kaip jau įprasta tarp paleolito ir mezolito visuomenių tyrinėtojų, chronologija paremta gamtinės aplinkos raidos periodizacija ir apima 8 laikotarpius nuo biolingo iki subborealo imtinai. Detaliai aprašyta kiekvieno laikotarpio gamtinės aplinkos: klimato, floros ir faunos, – ypatumai. 4–6 skyriuose pristatomas paleolitinių, mezolitinių ir paraneolitinių medžiotojų-rinkėjų visuomenių palikimas. Kiekviename iš šių skyrių autorius išsamiai supažindina su archeologinių šaltinių baze, išnagrinėja atskirų kultūrinių junginių kilmės ir kultūrinės tradicijos, ūkio pagrindų, visuomeninės organizacijos klausimus, supažindina su apgyvendinimo įvairiais laikotarpiais ypatumais. 7-ajame skyriuje M. Kobusievičius apibendrina medžiotojų-rinkėjų visuomenių Šiaurės vakarų Lenkijoje kultūrinę raidą.

Vėlyvojo pleistoceno – vėlyvojo paleolito medžiotojų-rinkėjų visuomenės suskirstytos į tris technokompleksus: su antgaliais su smagaliu, išskirtu iš vieno šono, su *peteliais* (Hamburgo kultūra), su segmentiniais antgaliais ir su įkotiniais antgaliais. Aprašytame regione šiuo metu yra ištirtos 2 Hamburgo kultūros gyvenvietės Linai 1 ir Mirkowicai 33. Po kelis šiai kultūrai priskiriamus dirbinius rasta Tanovo 2 ir Vojnovo 2 gyvenvietėse. Postmadleno palikimas Šiaurės vakarų Lenkijoje taip pat nėra gausus: tyrinėtojai disponuoja 2 gausesnėmis paviršiaus kolekcijomis iš

Volčkovo ir Tarnovo bei apie 12 pavienių segmentinių antgalių radimviečių. Todėl darbo autorius negalėjo tiksliau apibrėžti jų kultūrinės priklausomybės Lenkijoje žinomoms Tarnovo, Vituvo ar Federmeser grupėms. Gausiausias paleolito palikimas siejamas su įkotinių antgalių technokompleksu. Jam priskiriamos 11 metodiškai ištirtų stovyklaviečių ir skaitlingos radinių kolekcijos, surinktos paviršiuje. Autorius išskiria dvi minėto technokomplekso grupes: senesnę, siejamą su Liungbiu kultūra, ir vėlesnę grupę – Svidrų–Arensburgo kompleksą. Labai įdomus M. Kobusievičiaus požiūris į Svidrų ir Arensburgo kultūrų santykių problemą. Šiaurės vakarų Lenkijos teritorija yra minėtų finalinio paleolito kultūrų arealų sankirtoje. Todėl tyrinėjamoje teritorijoje gyvenviečių radinių kompleksuose atsispindi abiem kultūroms būdingi bruožai: Svidrų ir Arensburgo tipo įkotiniai antgaliai, *Zonhoven* tipo mikrolitai. Priminsiu, kad titnago pirminio apdirbimo technologija yra daugmaž identiška abiejose minėtose kultūrose. Šios gyvenviečių rinkinių ypatybės M. Kobusievičiui leido pagrįstai suabejoti, ar yra tikslinga išskirti į dvi Svidrų ir Arensburgo kultūras.

Ankstyvojo holoceno – mezolito medžiotojų-rinkėjų visuomenių gyvenvietės autorius suskirstė į dvi grupes – ankstyvojo mezolito ir vėlyvojo mezolito. Ankstyvajam mezolitui yra priskiriamos 12 tyrinėtų gyvenviečių ir apie 16 paviršiaus rinkinių, datuojamų ankstesniu nei 6000 m. pr. Kr. laikotarpiu. Tik 3 iš gyvenviečių (Chvalimas 1, Plavienko 31 ir Kališas Pomorskis) yra datuotos radiokarboniniu metodu. Vėlyvuju mezolitu datuojama daugiau nei 20 tyrinėtų gyvenviečių ir 74 paviršiaus rinkiniai su trapecijomis. Preborealo ir borealo laikotarpių gyvenvietės siejamos su kultūrine tradicija, kurią tyrinėtojai vadiną Maglemezės kultūra, dar vadinama Duvenzės ar Komornicos kultūra bei Narevo ciklu. Šiuo netrumpu laikotarpiu (daugiau nei 1000 metų) visame regione gyvenviečių inventorių išliko labai panašus. Vėlyvojo mezolito grupės, autoriaus nuomone, atsikraustė iš tuo metu Šiaurės jūros užliejamų plačių teritorijų tarp Didžiosios Britanijos ir Danijos bei iš taip pat dalinai užlietų vakarinių Baltijos pakrančių. Vėlyvajame mezolite Šiaurės vakarų Lenkijoje taip pat, kaip ir Prancūzijoje ar kitose Vakarų Europos šalyse (taip pat ir Lietuvoje – *T. O.*) žymiai pagausėja gyvenviečių. Monografijos autoriaus nuomone, šis fenomenas sietinas su demografiniais reiškiniais, o ne su tyrinėjimų sunkumais aptinkant ankstyvojo mezolito gyvenvietes.

Dar neseniai vyravo nuomonė, kad atsikėlus neolitinių kultūrų grupėms mezolito medžiotojai Lenki-

jos žemumose greitai suprato naujos gyvensenos teikiamus privalumus ir suskubo jais pasinaudoti. Kauptantis medžiagai aiškėjo, kad, nežiūrint į neolito visuomenių įtaką, dalis mezolito bendruomenių liko ištikimos savo gyvenimo būdai. Tačiau tik 1975–1979 m. ištirta durpyninė Chvalimo 1-oji gyvenvietė galutinai įrodė tokių grupių egzistavimo faktą Šiaurės vakarų Lenkijoje. Yra daugybė terminų, kuriuos tyrinėtojai naudoja medžiotojų grupėms, gyvenančioms greta neolitinių visuomenių, pavadinti: *keraminis mezolitas*, *epimezolitas*, *sub-neolitas* ir kt. Monografijos autoriui priimtinausias buvo *paraneolitas*. M. Kobuševičiaus nuomone, paraneolito gyvenvietės išsiskiria mezolitinio tipo titnago dirbinių kompleksu, aptinkamu kartu su keramika. Paraneolitinių gyvenviečių titnago industrija yra gan eklektiško pobūdžio – t. y. bendrais bruožais joje atsekamos mezolito tradicijos, tačiau jos nėra įmanoma tiksliai susieti su kuria nors mezolitinė kultūrine tradicija. Kartu aptinkama keramika būna arba vadinamojo *miško* tipo, Lenkijoje dar vadinamo *Šukinės – duobelinės kultūros* tipo, arba keramikoje galima atsekti kurios nors iš tikrųjų neolito kultūrų keramikos technologijos bruožus. Faunos ir floros likučiai paraneolitinėse gyvenvietėse paprastai neparodo jokio ryšio su gamybiniu ūkiu. Paraneolitinės gyvenvietės autorius linkęs dalyti į du tipus.

Pirmajam tipui priskirtinos gyvenvietės, kuriose pastebimas gamybinio ūkio pradmenų įsisavinimas, t. y. jas palikusios mezolitinės bendruomenės, kurios laikui bėgant pasidavė vis didesnei neolito visuomenių kultūrinei įtakai. Dvi ryškiausios šio tipo gyvenvietės: Dombkiai 9 (Dąbki) ir Tanovo 3, – siejamos su

Ertebiolės kultūrine grupe plačiąja prasme. Antrojo tipo gyvenvietėse nėra pastebima jokių gamybinio ūkio įsisavinimo požymių. Gyvendami neolitinių bendruomenių kaimynystėje, paraneolitinių grupių gyventojai ir toliau vertėsi medžiokle, žūkle ir rinkimu. M. Kobuševičiaus nuomone, paraneolitinės grupės eksploatavo žemdirbystei mažiau tinkamas ekologines nišas: pelkėtus rajonus ar smėlingų dirvožemių zonas. Čia pasisavinamojo pobūdžio ūkis buvo pranašesnis nei gamybinis ūkis. Stacionariai tyrinėta 13 antrojo tipo gyvenviečių. Paraneolitinės gyvenvietės Šiaurės vakarų Lenkijoje radiokarboniniu metodu datuotos nuo IV tūkst. pr. Kr. pradžios iki maždaug 1600 m. pr. Kr. Taigi paraneolitinės grupės su beveik nepakitusia materialine kultūra ir gyvenimo būdu egzistavo iki žalvario amžiaus pradžios, kai dėl neiškosios priežasties staiga atsisakė savo tradicinės gyvensenos ir ištirpo juos supusiose žemdirbių visuomenėse.

M. Kobuševičiaus nuomone, visu nagrinėjamu laikotarpiu Šiaurės vakarų Lenkiją veikė Vakarų Europos kultūriniai reiškiniai. Greičiausiai tai sąlygojo vieninga gamtinė geografinė zona, besitęsianti nuo Šiaurės jūros pakrančių. Visų vėlyvajame glaciale ir ankstyvajame holocene Šiaurės vakarų Lenkijoje gyvavusių kultūrinių grupių šaknys glūdi Madleno kultūroje.

Galime pasidžiaugti pagaliau sulaukę darbo, apibendrinusio dar vieno, svarbaus Lietuvos ankstyvosios priešistorės tyrinėtojų, regiono medžiagą. Novatoriškos monografijos autoriaus mintys ir reikšmingos išvados tikrai neliks nepastebėtos Rytų Baltijos tyrinėtojų.

Tomas OSTRAUSKAS